

SEKBANBAŞI RİSALESİ'NİN MÜELLİFİ HAKKINDA

Kemal BEYDİLLİ

Nizâm-ı cedîd reformlarını müdafaa sadedinde kaleme alınan/aldırılan risâleler cümlesinden olmak üzere çokça kullanılan ve müellif tesbiti için uğraşılan *Hülâsatü'l-keîâm fî reddi'l-avâm* adlı eserin, genelde *Sekbanbaşî Risâlesi* olarak tanınmış olduğu malumdur.

Risalenin müellif tesbiti için en önemli ip uçlarından birini teşkil eden kısmı şöyledir: “...Bunlardan sonraki Moskof seferi akîbinde dahi Koca Yusuf Paşanın defa-i sadaretinde cümle ocaklı zabitanı ve Yeniçeri ağası sadr-ı müşarünileyhe gelip cevaplarında: “bizler bu defa 120.000'den mütecaviz ocaklar askeri iken Moskof'un 8.000 askeri Tuna'yı beri tarafta geçti ve üzerimize gelip cümlemizi tarümar ve ispatı müddeaya salâbet eyledi. Gâvurun böyle nizamlı askerine bizim nizamsız askerimizle mukavemete kudretimiz yok. Hemen musalâha edeceğimiz varsa edin. Madem ki bizim askerimiz hile-i harbiyeyi cedideyi bilmeyince böyle kıyamete kadar nusrat olamaz”, diye ceffalkalem cevap verdiler. Müşarünileyhe hayret gelip, “bunu ben padişah-ı âlem-penaha nice arzede bilirim” deyince, “bizler arz-ı mahzar yazarız” deyip, nefsülemirde arz-ı mahzar ettiler ki kalemimle olmuştur”.¹

Anlatılan hadise Maçin bozgunundan (6. Z. 1205/7 Ağustos 1791) sonra yaşanmış olup, aynı zamanda Osmanlı tarihinde emsali olmayan bir boykot olayıdır. 11 Z. 1205/11 Ağustos 1791 tarihinde, önce Kethüda-yı sadr-ı âlî olan Mustafa Reşid Efendinin çadırında yapılan ve daha sonra bizzat sadrazam Koca Yusuf Paşanın çadırında devam eden bu genel toplantıda,² sadrazamın ordunun savaşmak istemediğini İstanbul'a bildirmekten çekinmesi üzerine toplantıya iştirak edenlerin ittifakıyla bu konuda bir

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Emekli Öğretim Üyesi.

¹ Abdullah Uçman, *Koca Sekbanbaşî Risalesi*, İstanbul 1976, s. 61

² Toplantının ayrıntılı anlatımı için bk. *Cevdet Tarihi*, V, 161-165. Ayrıca bk. *Kethüda Said Tarihi*, Haz. Ahmet Özcan, Kırıkkale Üni. SBE. Basılmamış Yüksek lisans tezi, 1999, s. 58

mahzar hazırlanmış (12 Ağustos) ve İstanbul'a gönderilmiştir.³ Risale müellifi bu mahzarın kendi kaleminden çıktığını açıkça ifade etmektedir.

Müellif tesbiti ile ilgili olarak yapılan iddialı bir çalışmaya⁴ verdiğim cevapta,⁵ risâle içinde verilen bilgiler ve ipuçlarından hareketle müellifinin tesbit edilmesinin mümkün olamayacağı ve bunun Nizâm-ı cedid'i müdafaa etmek üzere yazılan, anonim karakterli bir eser olduğu görüşünde bulunmuştum.⁶ Müellif tesbitiyle ilgili olarak risâlenin tahlilinden bir soruca varılamayacağına göre, çağdaş bir kaynakta veya bir belgeden eserin müellifine yapılacak bir atıf veya açık bir beyanın ortaya çıkmasından başka yapılacak bir şey olmadığı kanaatini taşımaktaydım.

Nitekim öyle oldu! Cevap, Esad Efendinin *Üss-i Zafer*'inde saklı imiş ve şimdiye kadar herkesin gözünden kaçmış! Hatta, *Tarih*'inde “ol vaktin ahvâli yeniçeri rü'esasın ukalâsından Koca Sekbanbaşı deyu ma'rûf olan zâtın *Hülâsati'l-keîâm fi reddi'l-avâm* nâm risâlesinden ra'na ma'lûm olur”, diyerek risalenin muhtasar bir özetini veren⁷ ve Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılış gerekçe ve hikayesini uzun uzun yazan Cevdet Paşanın bile! Bu durumda Cevdet Paşanın da *Üss-i Zafer*'i hiç olmazsa bütünüyle okumamış olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü Cevdet Paşanın, aşağıda yer vereceğimiz alıntıdan hareketle, söz konusu edilen ve müellifinin Ahmed Vâsîf Efendi olduğu belirtilen eserin, *Sekbanbaşı Risalesi* olarak bilinen eser olduğunu hemen kavramaması mümkün değildir.

“Leyse'l-haberu ke'l-ıyân, bundan akdem cümle-i tenâfilerinden pek eşheri olup (vr. 146), *müverrih Vâsîf Efendi* merhûmdan takrîren ve tahrîren menkûle olan işbu kazıyye-i acîbedir ki: Orta, seferdih-i mevkib-i hümayûnda hezîmet akabinde bi'l-cümle agavât-ı ocak ve zabitan-ı bâhirü'n-nifâk, sadr-ı a'zam Koca Yusuf Paşa merhûma gelip, “bizler bu def'a yüz binden mütecâviz asker iken husamânın sekiz binden ibâret leşker-i nuhûset-âveri Tuna'dan beri geçip bi-hikmetillâhi ta'âlâ cümlemizi rû-be-râh-ı

³ Mahzar metni için ve İstanbul'da bu konuda yapılan görüşmeler için bk. *Edib Tarihi*, Haz. Ali Osman Çınar, Marmara Üni. SBE. Basılmamış doktora tezi, 1999, s. 242-247. Burada mahzar metni altındaki mühürlere yer verilmemekte ve isimler zikredilmemektedir. Mahzarın arşivdeki metni ise henüz bulunmamıştır.

⁴ Ali Birinci, “*Koca Sekbanbaşı Risalesinin Müellifi Tokadlı Mustafa Ağa (1131-1219)*”, Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı, İzmir 1999, s. 105-120.

⁵ “Evreka, Evreka” veya “Errare Humanum Est”, *İlmî Araştırmalar*, 9, İstanbul 2000, s. 45-66.

⁶ *Aynı makale*, s. 64.

⁷ *Cevdet Tarihi*, VII, 289-290.

semt-i hezîmet ve müstagra-kı deryâ-yı hayret eyledi. Mâdâm ki askerimiz hîle-i harbiyyeyi cedîdeyi bilmeye, a'dânın nizâmlı askerine mukâbele edemeyeceği gereği gibi meczûmumuz olmağla, bizler istirhâmen arz u mahzar yazalım, siz dahi keyfiyyeti pâdişâhımıza ifâde edin” diye ibrâm ve fi-nefsi'l-emr cümlesinin mührünü hâvi bir kıt'a mahzar terkîm ve sadr-ı müşârün-ileyhe teslîm etdiler. *Hattâ mahzar-ı mezbûr müverrih-i mûmâ-ileyhin kalemiyle mestûr olduğu kendisinden mervîdir*”.⁸

Müteakip sahifelerde Esad Efendi, Risâleyi Yeniçeri Ocağının kaldırılışının haklı gerekçelerini takviye üzere kullanmakta, özellikle talimli askerin Akkâ'da Napolyon karşısındaki başarısını ve Rumeli'deki Dağlı Eşkiyası'na karşı sürdürdüğü mücadeleyi öne çıkartmakta ve risâleden uzun alıntılar yapmakta ve bu vesile ile bunun Vâsıf Efendi tarafından yazılmış olduğunu iki yerde tekrar ifade etmektedir:

“Mısır seferi küşâd olunduğu evânda asker-i cedîde-i murgûbeden bir ânda sefâyine irkâben semt-i gaza-i garrâya irsâl olunan üç bin kadar cünd-i ceyyid-i mu'allem vefferehümü'l-Melikü'l-erham, gerek der-i sa'adet-makar ve sâ'ir mihmân oldukları yerlerde aslâ hilâf-ı rızâ hareket ve bir ferde itâle-i dest-i eziyyet etmeyerek zâbitlerine itâ'at birle gidip ve avdet kıldıklarından mâ'adâ, Akkâ kal'asını Fransız askeri altmış üç gün hisâr ve ahâlisini muttasılan gülle ve humbara endâhtıyla muhasara-i tazyîke giriftâr edip almağa bir ramak kalmış iken, eltâf-ı Sübhâniyye ile fûnûn-ı harbiyyelerini icrâ birle ceş-i a'dâyı bir mertebede ihlâk ü ifnâ eyledi ki ol vakte kadar bir tarafda öyle rüsvâ olmadılar idi. Hattâ sâtur-zen-i mez-baha-i vega, merhûm Cezzâr Ahmed Paşa mukaddem akser-i mu'allem ta'n üzere iken himmet-i bî-hemtâ ve imdâd-ı hayât-efzâlarını gördükde, haklarında an-cehlin ictirâ eylediği i'tirâz-ı nâ-becâyâ tâ'ib ü müstagfir olduğu mütevâtirdir...⁹

Mukaddemâ devr-i Selîm Hânî'de Rûmili memleketinde şerer-efşân-ı utüvv ü tuğyân olup müddet-i medîdede üzerlerine vüzerâ vü ümerâ ta'yîn olunmuş iken haklarından lâyıkiyla gelinmeyip hıznîr-sıfat bir ahaddan yüz döndürmeyen tağlı eşkiyâsının inhimâd-ı nâr-ı ızrârlarına asker-i mu'allem seyl-i revân-âsâ tesyîr oluduklarında, eşkiyâ-i merkûme nizâm-ı cedîd-i müstahsen askerinin bir adedi kalmayınca (vr. 150) kadar kırıp

⁸ Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, s. 119-120. Vâsıf Efendi, Kalas'ta general Replin ile mütareke yapılması hususunda mutabakata varmış (10. Z. 1205/ 8 Ağustos 1791) ve ertesi günü orduya gelmiştir. *Cevdet Tarihi*, V, 161.

⁹ Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, s. 121. Krş. Uçman, *Risale*, s. 53, 63

geçirmek niyyet-i fâsidesinde şedd-i nitâk-ı ittifâk ederek, bazâr-ı kâr-zârda var kuvveti bâzûya getirip gayûrâne ve mağrûrâne dâd u sitâd-ı cân etmişler iken, yine perîşân u hüsrân-keşân oldular....Ol esnâda tağlılardan ahz olunan diller takrîr ve bi'l-münâsebe yine *Vâsıf Efendi muhassenât-ı asker-i cedîd zımında risâle-i mahsûsasında tahrîr eder icmâli şudur ki: Eşkiyâ dem-i vegâda birbirine ıstılâhlarınca çağrışıp, "A bey babam oğlu, nizâm-ı cedîd askerinin âteşi işittiğimiz gibi değil imiş, birer birer hep-siyle tartıldık, bizden altı okka artık geldiler" diye kemiyyet ü mikdâr-larını bildiler..."*¹⁰

Esad Efendi, "ve seferin birinde yeniçeriyânın seyyi'e-i perîşânîle-rinden olan *işbu vâkı'a-i fâci'ayı müverrih Vâsıf efendi risâlesinde iş'ar ve asr-ı mezkûru müdrîk olan sikât-ı sahîhatü'l-kelîmâ ihbâr etmişlerdir*" diyerek, as-kerin arasına casus girmesi ve bozguncu havadisler yayması, uniforma ve parola vs. gibi yeni uygulamaların gerekliliği sadedinde *Risâle*'de anlatı-lanlardan yaptığı alıntılarla devam eder.¹¹

Esad Efendinin bu açık beyanı ve kendisinden duymuş olarak müel-lifinin Ahmed Vâsıf Efendi olduğuna dair olan tanıklığı karşısında, artık tarihçileri müellif tesbiti konusunda yıllardır uğraştıran *Sekbanbaşı Risâlesi* olarak bilinen eserle ilgili meselenin çözülmüş olduğunu söyleyebiliriz. Yeniçeri ocağının kaldırılışındaki haklılığı dile getirmek gibi bir propa-ganda amacı olmakla beraber, dilinin ağırlığı sebebiyle daha zamanında bile bu hedefine ulaşamadığı açık olan *Üss-i Zafer*'i özgün dilini bozmadan yayımlayan Mehmet Arslan'ı kutlarım.¹²

Esad Efendi, Cevdet Paşa dahil herkesi mahcup etmiştir!

¹⁰ Esad Efendi, *Üss- Zafer*, s. 122. Krş. Uçman, *Risale*, s. 64-65

¹¹ Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, s. 125-127. Krş. Uçman, *Risale*, s. 81-87

¹² Esad Efendi, *Üss-i Zafer (Yeniçeriliğin Kaldırılmasına dair)*, Hazırlayan Mehmet Arslan. Kitabevi yay. İstanbul 2005

